

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Husitská teologická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha 2013

Lucie Svobodová

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Husitská teologická fakulta

Výchova a vzdělanost v Jednotě Bratrské
Education in the Unity of the Brethren

Vedoucí práce:

ThDr. Kamila Veverková, Th.D.

Autor práce:

Lucie Svobodová

Poděkování :

Na tomto místě bych ráda poděkovala ThDr. Kamile Veverkové, Th.D. za cenné rady, které mi poskytla při vedení této práce, za její ochotu, vstřícnost a trpělivost.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení, k tomu, aby tato bakalářská práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 30. 6. 2013

Podpis

Anotace

Bakalářská práce pojednává o výchově a vzdělání v Jednotě bratrské. Ráda bych nastínila proces vzdělávání v období české reformace. S cílem zdůraznit především původní odkaz Jednoty Bratrské, její myšlenky a ideje z oblasti pedagogické, teologické a historické.

V první kapitole zmiňuji vznik, vývoj a dějiny Jednoty Bratrské od samého počátku, její formování, historické události té doby, synody a nařízení mající vliv na působení Jednoty Bratrské. Styk se zahraničními mysliteli a působení Jednoty Bratrské v zahraničí.

V druhé kapitole se zaměřuji na čtyři významné osobnosti, které stály ve vedení Jednoty Bratrské v chronologickém pořadí. A jsou jimi Lukáš Pražský, Jan Augusta, Jan Blahoslav a Jan Amos Komenský. Každý z nich je představen z hlediska životopisného, z hlediska literární činnosti, působení v Jednotě Bratrské a jaké zaujímaly postoje k výchově a vzdělání.

Třetí kapitola se věnuje již vzdělávacímu procesu, jak fungoval, jakou měl formu. Jedná se období před J. A. Komenským, protože za něho se uskutečňují významné změny z oblasti vzdělávání, které předtím nemají obdoby.

Čtvrtá kapitola se zabývá samotným procesem výchovy a vzdělání, jakou formou a kdo mohl vzdělávat, jsou zmíněny i vztahy uvnitř rodiny a uvnitř řádu.

Pátá kapitola se věnuje typům vzdělávacích institucí, které byly pro Jednotu Bratrskou specifické, jsou zde představeny bratrské domy, bratrské školy a také zahraniční univerzity. Je zde nastíněno, jaké předměty se zde vyučovaly, v jakých městech byla tato vzdělávací a výchovná zařízení umístěna, kdo na nich působil.

Šestá kapitola se zabývá vzděláváním žen a dívek, které byly také nedílnou součástí Jednoty Bratrské. Je zmíněna jejich role ve společnosti té doby, jejich možnosti navštěvovat školy.

Sedmá kapitola se zabývá výchovou budoucích kněží. Jsou zde zmíněny požadavky na kněžský život, na jejich vzdělání, jakými pravidly se museli řídit.

Osmá a zároveň poslední kapitola se týká bratrských učebnic. Je zde uveden především bratrský katechismus jako základní učebnice, jeho vývoj. A také příklady dalších učebnic.

Klíčová slova:

Jednota Bratrská

Výchova

Jan Amos Komenský

Annotation

This bachelor's thesis is about education in the Unity of Brethren. I would like to show process of education in the Czech Reformation. I emphasize the original legacy of the Unity of Brethren, their thoughts and ideas from pedagogical, theological and historical side.

The first chapter is about origin, evolution and history in the Unity of Brethren. Position the Unity of Brethren in historical context and work Unity of Brethren abroad and colaboration with the foreign theologians.

The second chapter is about importans persons of Unity of Brethren. These persons led the Unity of Brethren and effected education there. Especially I introduce life and work of Luke Prague, John August, John Blahoslav and John Amos Comenius.

The third chapter is about process of education in the Unity of Brethren and especially process of education before John Amos Comenius. Because after Comenius there were important changes in the process of education.

The fourth chapter is about process of education at the school, in the family and in the church order.

The fifth chapter is about type of educational institutions. Especially brethren homes, brethren schools and education at foreign universities. There are examples of place were schools were and examples of subject at schools.

The sixth chapter is about education for girls and women. Their position at the home, in the school and in the church order. And their options for education in this period.

The seventh chapter is about education of future priests. Their rights and obligations in the church order.

The eighth and last chapter is about brethren textbooks. Especially brethren catechism, the changes in catechism and evolution or translation of catechism to the other languages. And there are some examples next textbooks from this period.

Keywords

Unity of Brethren

Education

John Amos Comenius

Obsah

Úvod	8
1. Stručný nástin vzniku, vývoje a dějin Jednoty Bratrské ..	9
2. Významné osobnosti Jednoty Bratrské	17
2. 1 Osobnosti Jednoty v otázce výchovy a vzdělanosti ..	18
2. 2 Lukáš Pražský	21
2. 2. 1 Život a působení v církvi	21
2. 2. 2 Dílo	22
2. 2. 3 Postoj ke vzdělávání	23
2. 3 Jan Augusta	24
2. 3. 1 Život a působení v církvi	24
2. 3. 2 Dílo	25
2. 3. 3 Augustovo uvěznění a propuštění	26
2. 3. 4 Postoj ke vzdělávání	27
2. 4 Jan Blahoslav	28
2. 4. 1 Život a působení v církvi	28
2. 4. 2 Dílo	28
2. 4. 3 Postoje ke vzdělání	29
2. 5 Jan Amos Komenský	30
2. 5. 1 Život a působení v církvi	30
2. 5. 2 Dílo	32
2. 5. 3 Postoje ke vzdělání	34
3. Výchova a vzdělávací proces před Komenským	37
4. Proces výchovy a vzdělávání	39
5. Typy vzdělávacích institucí	40
5. 1. 1 Bratrské domy	41
5. 2. 2 Bratrské školy v Čechách	42
5. 3. 3 Bratrské školy na Moravě	42
5. 4. 4 Vzdělávání na zahraničních univerzitách	43
6. Vzdělávání žen a dívek	45
7. Výchova budoucích kněží	48
8. Bratské učebnice	50
9. Závěr	52
10. Seznam použité literatury	53
11. Summary	55

Úvod

Ve naší práci se zaměřujeme na výchovu a vzdělanost v Jednotě Bratrské.

Zdůrazníme hlavní principy Jednoty a to jak po stránce teologické, tak i po stránce historické, obě spolu velice souvisí a jednu bez druhé nelze opomenout. Jednota působila i v zahraničí a zanechala své stopy ve světě až do dnešní doby. V Jednotě Bratrské panovala přesvědčení, za která byla pronásledována stejně tak, jako budila zájem u zahraničních myslitelů poznat je o něco blíže. Zdůrazníme velkou úlohu největších mužů z Jednoty bratrské, a to chronologicky tedy od Lukáše Pražského přes Jana Augustu a Jana Blahoslava, až k Janu Amosovi Komenskému, který tuto důležitou čtveřici završuje pro naše téma.

Nelze ani opomenout stránku historickou, nastítnit dobu, ve které členové Jednoty působily, dobu nelehkou. Bylo to období zápasu o náboženský život. Přesto však nikdy nepochybovali o své víře ani o svých přesvědčeních. Samotná výchova a vzdělanost měla od začátku v Jednotě podstatnou roli; už za Lukáše Pražského, můžeme pozorovat zárodky idejí o tom, jak by se v budoucnu mohli členové Jednoty vzdělávat, avšak tyto myšlenky se stávaly realitou, až za působení Jana Blahoslava a vrcholí Komenským. Nutné je také zmínit pozadí doby, vztahy Jednoty a ostatních církví, především tedy církve katolické a utrakvistické. Samotnou část pak tvoří vzdělávací instituce, jejich formy, a také studium členů Jednoty na prestižních univerzitách v Evropě. Je zde i nepatrná zmínka o vzdělávání žen a dívek, protože i ty byly součástí Jednoty a tudíž byla nezbytná hlavně z teologického hlediska jejich vzdělanost. Jednota ovlivňovala jak domácí náboženskou scénu a působila i za hranicemi.

1. Stručný nástin vzniku, vývoje a dějin Jednoty Bratrské

V první řadě musíme zdůraznit cíl husitské reformace, tedy snahu o nápravu porušené církve k církvi prvotní. Napravit upadající život kněží a mnichů. "Náprava bude provedena kázáním Božího slova, jež má v sobě nesmírnou sílu svou pravdivostí, svou služebností jako nástroj svatého Ducha."¹ S láskou ke slovu Božímu se pojí i těsné spojení s Kristem ve svátosti večeře Páně. Na samém vzniku Jednoty stál mistr Jan Rokycana (narozen po roce 1390 zemřel cca 1470) a Petr Chelčický (1390-1460)². Rokycana se odvolává na odkaz mistra Jana Husa, Petr Chelčický se myšlenkově blíží odkazu Matěje z Janova. Pro Chelčického byl velice důležitý biblismus, jako zdroj jediné pravdy. Brzy se kolem Chelčického utvořila skupina "bratří" nespokojených se situací v církvi. Po smrti Chelčického se část bratří přidala k bratru Řehořovi, který chtěl bratří, jež byli rozptýleni sjednotit. Následoval odchod do Kunvaldu, který patřil králi Jiřímu z Poděbrad. S Kunvaldem je spojen i oficiální vznik Jednoty tedy mezi léty 1457-1458. Během dalších let jsou bratří pronásledováni, mučeni, zatýkáni. O věroučném odkazu bratří z této doby pojednává "*Spísek starých Bratří, obsahující jejich svolení na horách rychnovských roku 1464*". Vlivem historických událostí vzrostla moc šlechty a Jednota se mohla těšit přízni pánů, vznikl sbor Jednoty v Mladé Boleslavi, v Přerově. Bratr Tůma Přeloučský spravoval moravskou větev Jednoty, zatímco bratr Matěj zůstal poblíž Kunvaldu. Počet bratří kolem roku 1480 je odhadován kolem dvou tisíc. A jejich počet stále rostl, protože krize v církvi se prohlubovala. K prvnímu bratrskému exilu došlo v roce 1481 za krále Matyáše. Bratří odcházeli z Moravy do

---

¹ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 9,

² Nejnovější práce o Chelčickém vyšla z pera historika Boubína. Srovnej BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: Myslitel a reformátor*. Praha: Vyšehrad. 1952, ISBN 80-7021-654-9.

oblasti Multanska. Král Matyáš nakonec dal na přímluvu moravských pánů a povolil bratřím návrat zpět. I přesto, že roku 1485 byl uzavřen náboženský mír, zaručující rovnoprávnost podobojím i katolíkům s tím, že víra je dar Boží a nemůže být nikomu vnucována, pro Bratří tato úmluva neplatila a byli dále osočováni jako nežádoucí sekta. V Praze se vytvořil kruh studentů a učitelů pražské univerzity, mezi ně patřil i bratr Lukáš, který s nadšením četl spisy Chelčického.

V dalších letech se v Jednotě formují otázky týkající se práce kněží, kterým byla svěřena pastýřská péče, měla mezi nimi vládnout láska a svornost, otázky týkající se křtu, kdy roku 1478 Bratří přijali křest dětí v Jednotě oproti křtu až v dospělosti. Postupem času se na sněmech měnila i další opatření Jednoty, například přerovský sněm (1494), který umožnil Bratřím žít se řemesly a živnostmi. Jednota podléhala také rozporům mezi Bratřimi, vytvořila se tzv. Velká a Malá stránka Jednoty. Za dob bratra Lukáše, který se stal vůdcem Jednoty po bratru Matějovi se v Mladé Boleslavi, na Karmeli formuluje bratrský sbor, později se bude pro bratry uchýlené na tomto místě používat název Boleslavští Bratři³. Bratr Lukáš byl také znám svou horlivostí a účastnil se i několika cest do zahraničí, například do Itálie. Během misí českých bratří došlo k setkání s Erasmem Rotterdamským nebo s Martinem Lutherem a spolu s ním i se světovou reformací. Dalším výrazným mužem ve vedení Jednoty byl Jan Augusta (1500-1572), který se snažil spojit světovou reformaci s českým kališnictvím, ale patřil i k odpůrcům vyššího vzdělání v řádu Jednoty.

V letech 1547 - 1548 byl dán velký důraz na Svatojakubský mandát, který zakazoval sborům veškerou činnost, proběhlo velké pronásledování. V létě roku 1548 byli bratří vypovězeni z celých Čech. Kunvald tehdy patřil k panství Jaroslava z

---

³ MOLNÁR, Amedeo. *Boleslavští bratři*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká. 1952.

Pernštejna, který jednotě bratrské nepřál, a proto tehdy z Kunvaldu odešlo mnoho rodin do Polska a Pruska. Přesto pravděpodobně nebyli z Kunvaldu vypuzeni úplně všichni bratři, a ti, kteří zůstali, se tam scházeli tajně ještě dlouhou dobu. Po porážce protihabsburského povstání byl roku 1548 zajat Jan Augusta a šestnáct let vězněn na Křivoklátě. Král Ferdinand I. chtěl oslabit vliv Jednoty v českých zemích, sám jako Habsburk prosazoval katolické vyznání a fakt, že české obyvatelstvo se více hlásí k husitství a k Jednotě bratrské ho velice rozbil, a proto obyvatelstvu žijícímu ve městech odebral určitá privilegia nebo jim zvyšoval daně. Během zajetí a věznění Jana Augusty se bratr Mach snažil o soudržnost v Jednotě, lepší postavení měli bratři na Moravě, které se povstání proti Ferdinandovi nedotklo. Na Moravě tedy nebylo působení Jednoty narušeno, mohly se zde konat schůze tzv. Úzké rady, tedy jednotného správního orgánu, který stál v čele Jednoty. Na Moravě se tiskly i bratrské knihy.

A budoucí král Maxmilián, nejstarší syn Ferdinanda I. se zdál být příznivější vládce, snad i nakloněn reformačnímu evangelium. Jan Blahoslav (1523-1571), člen Jednoty a budoucí biskup, byl vyslán do Vídně, aby se s králem setkal osobně a přinesl bratřím informace, zda je král opravdu nakloněn reformačnímu učení a také aby se přimluvil za vězněného Jana Augustu. V dalších letech byli bratři opět pronásledováni, zatýkáni, vězněni, nemohli se již ukrývat ani na Moravě a odcházeli do vyhnanství v Prusích. A postavení bratrů v pruské církvi bylo o něco příznivější. Bratři se mohli i postupem času na Moravu vrátit, ale někteří zůstávali v Polsku. Jan Augusta dostal možnost na propuštění ze žaláře, pokud se oficiálně přihlásí k církvi katolické, to sice neudělal, ale přihlásil se k církvi podobojí, dodal, že odmítá církev katolickou a nezříká se Jednoty bratrské. Jeho prohlášení bylo však vykládáno jako by se Augusta zřekl Jednoty kvůli vidině svobody. To mu však svobody nepřineslo, byl ještě nějaký čas

vězněn, aby konečně po šestnácti letech, roku 1564 žalář opustil. Po propuštění ještě nějaký čas působil v řadách Jednoty. Během Augustova pobytu v žaláři se v řadách Jednoty rýsovala další výrazná osobnost, byl to bratr Matěj Červenka, často vysílán jako vyslanec na zahraniční misie, spravoval moravskou větev Jednoty, ale převážně sídlil v Přerově. Další významná osobnost byl bratr Jan Černý, který Jednotu obohatil vlastními díly a je s ním spojeno bratrské dějepisectví. Shromáždil a uspořádal dnes nazývaný spis *Akta Jednoty bratrské*, chtěl archivovat všechny dějinné události, které Jednotu potkaly. Jan Blahoslav, další vůdce jednoty se lišil od Jana Augusty především svou touhou po vzdělanosti, sám byl velice dobře humanisticky vzdělán a prošel studiem i v zahraničí a to samé chtěl i pro členy Jednoty. Dobře věděl, že pokud chce jednota udržovat styky i se zahraničními evangelickými církvemi je nezbytné si prohlubovat odborné znalosti teologické. Jan Blahoslav také sám podnikal cesty do zahraničí, ve Vídni byl dokonce čtyřikrát, aby se zde přimluvil za již zmíněného, vězněného Jana Augustu. Blahoslav si byl také vědom velké příbuznosti mezi bratřími a kalvinismem, Jednotě se především líbila kázeň a řád, které spatřovali na univerzitách s duchem kalvinismu. Bratři z Jednoty byli velice tvůrčí a věnovali se různým oborům, kromě dějepisectví je dobré zmínit i vydávání zpěvníků, kancionálů, písní ať už od bratra Lukáše, Augusty, Blahoslava nebo Adama Šturma. Sám Blahoslav také vynikal literární tvůrčí činností, dlouhá léta věnoval překladu Nového Zákona do čestiny (1564) nebo dílu *Grammatika česká* (1571)⁴. Byl i iniciátorem vzniku *Bible kralické*, jejíž vznik vedl biskup Ondřej Štefan. Za vlády krále Maxmiliána II. se situace bratří nezlepšila ale ani nijak výrazně nezhoršila, velký počet bratří stále pobýval v Polsku. Za vlády Maxmiliána II. se snažily české nekatolické stavy dosáhnout legalizace své víry zavedením augšpurské

---

⁴ BLAHOSLAV, Jan. *Gramatika česká*. Brno: Masarykova univerzita. 1991.

konfese, panovníka však přiměly jen ke zrušení kompaktát (1568). Největší šance se naskytla roku 1575, kdy Maxmilián svolal zemský sněm, který měl projednat nové daně a korunovaci Maxmiliánova syna Rudolfa českým králem. Při zahájení sněmu 21. 2. 1575 přistoupil panovník na to, že nejprve budou projednávány konfesní otázky. Luteránskou většinu sněmu vedl Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic, který připravoval společný postup s českými bratry. Staroutrakvisté vedení Janem z Valdštejna se odmítli na tomto postupu zúčastnit, protože v něm viděli ohrožení vlastní konfese. Text konfese byl vypracován zvláštní komisí na začátku května a 18. května předložen císaři. Konfese znamenala legální přijetí luteránství v českých zemích. Těžké období nastalo bratřím i za dob jesuitů, kteří chtěli návrat katolické víry do všech měst. "Činnost jesuitů byla namířena proti evangelíkům vůbec."⁵ Jednotě byl upírán původ z vůle Boží, ztrátu papežské posloupnosti, a odtržení se od svaté církve. Jak v českých zemích tak i na moravě měla Jednota oporu ve šlechtě. V Čechách to byl Václav Budovec z Budova (1551-1621)⁶, který byl vzděláván v zahraničí, zejména ve Vitemberku a na dalších protestantských univerzitách. A zajímal se i náboženskou situací v zahraničí, setkával se s protestantskými teology, nejvíce s kalvinistou, švýcarským teologem francouzského původu Theodorem Bezou (1519-1605). Na Moravě držel ochrannou ruku nad Jednotou Karel starší z Žerotína (1564-1636)⁷, i jeho otec Jan byl ochránce Jednoty a podporoval její literární činnost. Karel byl vzděláván obdobně jako Václav Budovec, na protestantských univerzitách, studoval například v Heidelbergu, v Basileji nebo Ženevě. Byl to opravdový

---

⁵ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 29.

⁶ Osobností Václava Budovce z Budova se ve své práci zabývala profesorka církevních dějin na evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze Noemi Rejchrtová. Srovnej REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*. 1. vyd. Praha: Melantrich 1984.

⁷ Nejnovější monografická práce vzešla z pera historika Knoze. Srovnej KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*. Praha: Vyšehrad. 2008. ISBN 978-80-7021-956-0.

vlastenec, tolerantní a snášenlivý vůči různým náboženstvím. Roku 1609 byl císař Rudolf II. donucen podepsat majestát, který zaručoval svobodu vyznání. Bratři postavili v Praze chrám, při Betlémské kapli byla zřízena i vyšší bratrská škola, mohla se i rozvíjet literární činnost jednoty. Dalo by se říci, že jak evangelíci i katolíci mohli žít rovnoprávně. Jednota se tedy mohla plně rozvíjet po všech stránkách. "Zatím vyrůstal mezi bratrskými žáky a mladými kněžími muž, jímž Jednota vyvrcholí a téměř i zakončí svůj běh: Jan Amos Komenský (1592-1670)."⁸ Byl velice podporován Karlem starším z Žerotína, a díky němu se mu dostalo i zahraničního vzdělání na věhlasných univerzitách té doby. Postupem času docházelo k těsnému sbližování Jednoty s českou církví. "A podle svědectví, zejména z Moravy dochovaných, byla Jednota již od konce 16.století na ústupu."⁹ Jednota snižovala i ze svých požadavků na členy, lidé již na sebe nechtěli brát tak zvýšené závazky. Napětí vrcholí, když se po smrti Rudolfa II. ujímá vlády jeho bratr Matyáš a snaží se opět upevnit katolickou víru, jejíž postavení bylo oslabeno Rudolfovým majestátem. Povstání stavů vyvrcholilo defenestrací roku 1618. A bylo počátkem třicetileté války. "V Čechách od r. 1609 ještě stoupl vliv kalvínské orientace."¹⁰ Fridrich Falcký V. (1596-1632) byl zvolen králem. Fridrich byl člen Protestantské unie, vliv kalvinismus pod jeho vládou zesílil. Vládl ale pouze rok, a po bitvě na Bílé hoře (8.listopad 1620) opouští Čechy. A vlády se opět ujímá Ferdinand II., zrušil Rudolfov majestát a 21. června 1621 nechal popravít na pražském Staroměstském náměstí vůdce povstání, celkem dvacet sedm českých pánů, rytířů a měšťanů. Pražské chrámy byly vzaty Bratřím, kněží se museli ukrývat."A již nastalo hromadné násilné obrácení do římské církve ve městech a na vesnicích všemi prostředky"¹¹ Zákazy

---

⁸ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 349.

⁹ Tamtéž s. 353.

¹⁰ Tamtéž s. 356.

¹¹ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 360.

nekatolických pohřbů, nucení ke kalolickým bohoslužbám. Karel z Žerotína odmítal protireformaci a chránil členy Jednoty, kde jen mohl a mnoho bratří také odcházelo do exilu v Polsku nebo na Slovenku. Obnovené zřízení zemské z roku 1627 dovolovalo jen katolické náboženství, s tím, že budou vypovězeni i šlechtici a jejich čeleď pokud nepřistoupí na katolickou víru. Takto byl nucen odejít i Karel z Žerotína, který se směl usadit ve Vratislavi, mohl si ponechat a převézt i svůj majetek, ale ostatní šlechtici takové štěstí neměli a mnozí vystěhovalci žili v bídě. Mnozí se také podřídili jen na oko a v skrytu duše doufali, že přijdou lepší časy, časy změn. Vyhnanství se nevyhne ani Komenskému. Do třicetileté války (1618-1648) vstoupil švédský král Gustav Adolf II., který obhajoval evangelickou víru. A také řád evangelické církve byl v Praze obnoven a emigranti získávali zpět svá panství. Roku 1632 ale již Albrecht z Valdštejna znovu obsadil Čechy. V roce 1632 také proběhl synod v Lešně, kde se v rámci Jednoty ustanovilo několik nových "starších", řešili se i otázky odpadlíků, kteří přešli ke katolické víře a řešil se i jejich návrat zpět k Jednotě. Bratří stále doufaly, že Gustav Adolf se nevzdá a císaře porazí, ale ještě ve stejném roce v jakém probíhal snod padl Gustav v bitvě. "Rok 1632 byli pro polské evangelíky rokem nových nadějí."¹²

Zikmund III.(1566-1632) jež vládl polsko-litevské unii, zemřel. Jeho syn Vladislav IV.(1595-1648) byl nábožensky snášenlivý, ale tlak katolické strany převažoval nad stranou evangelickou. V Jednotě slábla a proto se spojila v Polsku s reformovanou církví malopolskou a litevskou. Ale bratří stále toužili obnovit svou církev ve své vlasti, stále čekajíc, že přijde pomoc ze švédské strany. Třicetileté válka skončila roku 1648 podepsáním Vestfálského míru, který tak pohřbil naději na záchranu ze strany Švédů, kteří od svých snah pomoci tímto podpisem upustili. Čechy i Morava byly ponechány úplně v

---

¹² ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 371.

moci Habsburků ujištěných, že české země udrží a svou povinnost k jejich obyvatelstvu vykonají jen, když docela potlačí reformaci."¹³ Vestfálský mír tedy znamenal pokoření českého národa, české církve evangelické i Jednoty v Čechách. Jan Amos Komenský představuje posledního biskupa Jednoty a po jeho smrti zbyly jen pozůstatky sborů Jednoty Polské. "Kolem roku 1700 zbývalo jen 15 sborů bratrských za stálého útisku s katolické strany."¹⁴ V Uhrách žili zbylí Bratří v církvi reformované. Protireformace velice zasáhla Čechy a Moravu a protestantismus se udržel pouze na venkově, ale to také pouze v malé míře.

Kšaft umírající matky Jednoty Bratrské, vydáno roku 1650 od Jana Amose Komenského je plný naděje a očekávání.

"Matka-Jednota česká-loučí se tu umírajíc a strojí se rozdati své duchovní statky. Jiných nemá. Staví kolem svého lože své dítky, trestané od Boha pro své hříchy, a dělí je podle stupně jejich věrnosti nebo zpronevěry. Těší je, i kárá. Kárá i ty, kteří svou matku provázeli do exilu, ale zde zvlažněli a řádů bratrských neostříhali. I svou dceru Jednotu polskou napomíná k větší horlivosti. Vede všecky ku pokání a k nápravě i k nové věrnosti, dokud Bůh dává čas."¹⁵

---

¹³ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 377.

¹⁴ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 39.

¹⁵ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*. Výňatek, ze kterého citujeme, uvádí Rudolf Řičan. ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich. 1957. s. 378.

2. Významné osobnosti Jednoty Bratrské.

Zaměříme se na čtyři velké muže z řad Jednoty a to v chronologickém pořadí, tedy od Lukáše Pražského přes Jana Augustu a Jana Blahoslava až po Jana Amose Komenského. Jedná se o nástin idejí, myšlenek a změn, kterou začíná Lukáš Pražský, za Jana Blahoslava se upevňují a uskutečňují významné změny v oblasti vzdělání a celý proces vrcholí J. A. Komenským, který toto dílo završuje. U každé osobnosti je nejprve zmíněn krátký osobnostní medailonek, životopisná data, poté jejich díla, myšlenky, působení a vztah k Jednotě samotné a zvláště postoje k otázce výchovy a vzdělávání. Tito čtyři muži měli na původní Jednotu velký vliv, podíleli se na jejím formování, vkládali do ní vlastní ideje, vlastní myšlenky. Jejich úsilí nebylo nijak jednoduché, museli se potýkat s nepochopením vládnoucí moci nebo jiných církví, museli trpět v žalářích nebo byli nuceni odejít z rodné vlasti do exilu. Sami řešili své osobní těžkosti, rodinné tragédie ale nikdy nepřestali vynakládat úsilí, které by vedlo ke zlepšení situace Jednoty, pomáhali jiným a stáli si za svými myšlenkami.

Z hlediska výchovy a vzdělanosti v Jednotě byla významná i řada dalších osobností. Rády bychom nastínily alespoň z části jejich myšlenky a postoje, které souvisejí se vzděláním. Jedná se především o Vavřince Krasnického, Beneše Bavorynského, a Esroma Rüdingerera. Nástin jejich postojů ke vzdělání představíme v následující kapitole, poté se již budeme věnovat významné čtveřici, kterou jsme již výše jmenovaly.

2.1. Osobnosti Jednoty v otázce výchovy a vzdělanosti

Vavřinec Krasonický byl bakalářem pražské univerzity a spolupracovník Lukáše Pražského. Svým spisem *O učených* hájí právo na vzdělanost bratří, kdy je přesvědčen, že od samého počátku byli v Jednotě lidé učení. Jedná se o obranu vzdělávání v Jednotě stejně tak jako se jedná o dílo dejepisné. Především jím ale bojuje za právo vyššího vzdělávání v Jednotě. Ve spise zmiňuje Jana Viklefa, Jana Husa, Jakoubka ze Stříbra, mistra Rokycanu a Petra Chelčického. Z jeho díla pak čerpá Jan Blahoslav, který podobné postoje rozvádí ve svém díle *Filipika proti misomusům*.¹⁶ "Také i některé příčiny překážku činící hnuly mysl mou, aby ty příčiny některých dobré vůle nemeškaly k pravdě spasitelné dosáhnouti. Neb sem slýchal a ještě slýchávám i vidám, kterak někteří vzbuzovali a vzbuzují nepokoj při Jednotě bratrské a až dosavad nepřestávají, dovodíce starými, že při Bratřích jinak bylo a jak tehdy Jednota bratrská dobře stála, dokud zprostnými a neučenými se zpravovala, ale jakž moudří a učení se do Jednoty bratrské dostávali, jinak se nezměnili, zvláště při mravném životu a některých ceremoniích".¹⁷ Beneš Bavorýnský hájí účast bratří na veřejném životě, k tomuto je ale potřeba jejich správná výchova a vzdělanost, aby byli bratří připraveni se na veřejném životě podílet. V knize *O pravém náboženství křesťanském* vykládá, že pravé náboženství je vydávání ze sebe i svých věcí k obecnému užitku. Takové následování Boha nelze v ústraní, ale právě v životě ve společnosti s bližními. Nejen uvnitř sboru ale i mimo něj. V knize uvádí dvanáct stupňů pravého náboženství. V pátém stupni například uvádí, jak je důležité vést děti k náboženství, učit je být spravedlivými, byly proti

---

¹⁶ Text je uveden ve výboru ze spisů *Pochodeň zažžená*. Srovnej BLAHOSLAV, Jan. *Pochodeň zažžená*. Praha: Laichter, 1949, s. 334-346.

¹⁷ KRASONICKÝ, Vavřinec. *O učených*. Výňatek, ze kterého citujeme, uvádí Amedeo Molnár, MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s.79.

nepravostem, v případě činění nepravostí děti napomínaly. Učit děti žít v pravdě a "též i v povinnostech, v modlitbách k Bohu prvotnost držíce, časuo slušných neobmeškávající".¹⁸ V šestém stupni se dotýká i povinností dívek v Jednotě. Aby dívky byly vychovávány svornosti, pokoře, a byly připravovány na úlohu hospodyně, starající se od domácnost a a děti. "Také k dětem službu i milování zachovávati mají, vychovávající je spolu s hospodáři, z dětinství pětující k dobrým zvyklostem přivoditi, známosti pravdy vyučující, děvečky hospodyňství i studu a panenské obcování učice, a dívek s pacholaty do jednoho luože nekladli, ale přitom šetrnosti užívali, tak aby sami skrze své neumění dítek svých ke zkáze nebyli a hříchem se i jich neposkvrnili, ovšem sami při své schraně a v pokoji s sebou jich nekladli".¹⁹ Sedmý stupeň je věnován především vztahu mezi rodiči a dětmi. Jde především o to, aby děti "rodiče milovali, ctíli i poslouchali a odměnnou lásku odplacovali, obcování dobré aby měli, k lidem uctivost zachovávali a mravom se vyučovali"²⁰.) A pokud by se setkali s jednáním špatným nebo neslušným mají toto ihned oznamovat rodičům.

Esrom Rüdinger, stoupenec Melanchtonův se dostal na Moravu na žádost bratří, kteří ho povolali. Svě vynikající pedagogické schopnosti již předvedl na univerzitě ve Wittenberku a měl porozumnění pro učení Jednoty, v níž se stal i členem. Ze školy ivančické chtěli bratří vybudovat školu, která by se mohla svým obsahem přiblížit zahraničním univerzitám, v tomto jim měl právě napomoci E. Rüdinger, který se zde stal rektorem školy. Byl bratřím i vděčen, že ho takto laskavě přijali na Moravě, a umožnili mu zde pěstovat svou vědeckou a

---

¹⁸ BAVORYNSKÝ, Beneš, *O pravém náboženství křesťanském*. Výňatek, ze kterého citujeme, uvádí Amedeo Molnár, MOLNÁR, Amedeo. *Československá výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 101.

¹⁹ BAVORYNSKÝ, Beneš, *O pravém náboženství křesťanském*. Výňatek, ze kterého citujeme, uvádí Amedeo Molnár, MOLNÁR, Amedeo. *Československá výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 102-103.

²⁰ BAVORYNSKÝ, Beneš, *O pravém náboženství křesťanském*. Výňatek, ze kterého citujeme, uvádí Amedeo Molnár, MOLNÁR, Amedeo. *Československá výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 103.

pedagogickou činnost, poté co musel opustit Wittenberk. Ivančická škola měla pokrýt nároky na vzdělávání chlapců především z panských a šlechtických stavů, opatřit je znalostí latiny a svobodným uměním. O své učitelské práci v ivančické škole napsal Rüdinger knihu *Psalmorum paraphrasis*. Zabývá se zde tím jak spojit odborný výklad biblických žalmů s tematikou bohoslovnou a říká: "Přemýšlel jsem, jak bych mohl na základě některé knihy Písma svatého pracovat k tomu, aby mládenci zároveň prospěli v naší vědě i v učení Kristovy církve a aby jim v obojím má práce stejně posloužila. Soudil jsem, to že by se nejlépe splnilo tehdy, kdybych jim některou biblickou knihu vynaložil mluvnicky. Toto uvažování mě přivedlo ke knize žalmů již také proto, že podle řádu těchto církví, jak jsem poznal, často se homileticky vykládají právě žalmy".²¹ Rüdingerův školní řád byl rozdělen na tři knihy, První kniha se týká učitelů, jaké znalosti mají mít, například znalost latiny, a že mají chovance vychovávat křesťansky v reformačním duchu. Druhá kniha se týkala vyučujícího postupu, rozdělení dopolední a odpolední výuky, a obsahovala i přímý postup pedagoga v jednotlivých předmětech. Třetí kniha se týkala školní kázně.

---

²¹ RÜDINGER, Esrom, *Psalmorum paraphrasis*. Výňatek, ze kterého citujeme, uvádí Amedeo Molnár, MOLNAR, Amedeo, *Českobratrská výchova před Komenským*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 211.

2.2 Lukáš Pražský

2.2.1 Život a působení v církvi

Lukáš Pražský se narodil přibližně kolem roku 1458. Lukáš je nejvíce systemisujícím myslitelem české reformace.²² Původně byl kališník.

Studoval na pražské univerzitě, kde se roku 1481 stal bakalářem fakulty svobodných umění, v rámci studia se především věnoval dialektice a rétorice. Mimo fakultu se věnoval především teologii, četbě teologických děl, například Augustýna, který ho ovlivní svými myšlenkami o lásce. Ale zásadní vliv na něho měla díla Chelčického. Po vstupu do Jednoty netrvalo dlouho a roku 1500 byl zvolen biskupem a roku 1518 se stal prvním starším. Od roku 1494 působil v Mladé Boleslavi, kde na Karmeli vedl bratrský sbor. Zasloužil se o nastolení řádu a kázně v Jednotě, o pevnou organizaci ale především přišel s požadavkem vzdělanosti. "Vrátil se také k církevnímu roku, k zachování církevních svátků a postojů, k starocírkevním nedělním a svátečním perikopám a zaváděl užívání určitých písní k určitým nedělím a službám"²³. Lukáš chce návrat k prvotní církvi. Chce odstranit z církve Antikrista, protože jedině potom zůstane v církvi jen to pravé. Lukáš také dokáže převádět důsledky bohosloveckého řešení do života řádu.

Hlavní úlohu v jeho učení hrály věci podstatné a služebné. "Podstatné věci jsou podle Lukáše podvojně: Jednak jsou "strany Boha", jednak "strany člověka".²⁴ Ze strany Boha se jedná o milost boží, zásluhy Ježíše Krista a podstatné dary Ducha svatého. Ze strany člověka je to víra, láska a naděje. Věci služebné jsou závislé na těch podstatných. Důraz klade

---

²² MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš Bohoslovec Jednoty*, Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948, s. 6.

²³ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 117.

²⁴ MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš Bohoslovec Jednoty*, Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948, s. 22.

také na spásu jako na milost Kristovu. Kristus je podle Lukáše ve večeři páně přítomen posvátně, duchovně, pravdivě a mocně. V rámci své horlivosti najít zbytky apoštolského křesťanství, vypravoval se na misijní cesty do Cařihradu, Řecka, Itálie a Francie. Při jedné ze svých cest se setkává i s valdenskými. Koncem r. 1528 zemřel B. Lukáš, jsa stár přes sedmdesát let.²⁵ Poslední jeho čin ve správě Jednoty bylo veřejné vysvěcení šesti jáhnů na kněze.

2.2.2 Dílo

Bratr Lukáš byl po literární stránce velmi plodný. Psal pokyny a návody soudcům a kněžím. A psal také listy, sloužící k obraně Jednoty jako například "*Apologia sacre scripture*" a spisy, které reflektovaly vnitřní situaci Jednoty jako například spis "O obnovení církve svaté". "Lukáš napsal výklad na některé knihy biblické, zejména na Žaltář a na Zjevení".²⁶ Mezi další spisy patří "*O pravdě a pravé jistotě Božího spasení*", "*O pokání*", "*O manželství*", Napsal také „*Dětský katechismus*“ na který pak navazovaly další veršované mravouky pro mládež. A také spis "*Dětské otázky*", který je určen pro rodiče a učitele. Skládal také duchovní písně.²⁷

---

²⁵ MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš Bohoslovec Jednoty*, Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948, s. 131.

²⁶ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 114.

²⁷ Mnohé ze spisů či jejich částí uvádí Molnár. Srovnej MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš Bohoslovec Jednoty*, Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948.

2.2.3 Postoj ke vzdělávání

Brat Lukáš vnesl do Jednoty požadavek vzdělanosti. Poté, co se blíže seznámil s lutheranismem, chtěl se podívat, jak to vypadá na lutherských školách. Zjistil, však že na nich není takový řád a kázeň, kterou Jednota tak upřednostňovala. Lukáš opravdu položil základy pro další působení, co se vzdělanosti týče. Přinesl nutnost vzdělanosti. Znal dobře Lutherovo učení a chtěl se seznámit s tím, jak to vypadá na Lutherských školách, zde se i objevuje idea o studování mladých bratří v zahraničí. Ovšem zjistil, že školy inklinující k lutheranismu nenabízejí dostatečnou kázeň a řád jakou by si Jednota představovala.

V Lukášově díle nacházíme výchovný účel trojího členství v Jednotě. "Mluví se o naprosté a vžité samozřejmosti o třech "místech" bratrského lidu, "nejnižším", "vyšším" a nejvyšším", jimiž si lid navzájem výchovně slouží.²⁸ Řád i kázeň podléhaly určité vzájemnosti v rámci sboru, konali ji všichni nade všemi. "U bratří jednou konal kázeň kněz nad laikem, po druhé laik nad knězem.²⁹ Podstatnou roli hrála výchova v rodině. Děti měly být vyučeny od svých pěstounů apoštolskému vyznání víry, desateru Božích přikázání a modlitbě Páně. Právě k tomuto tématu napsal Lukáš *Otázky dětinské*, kde jsou najdeme rady především pro pěstouny. Naopak ve spisu *Zprávy kněžské*³⁰, dává vychovatelské pokyny rodičům po stránce metodiky, tento spis obsahoval pokyny pro účast dětí ve sboru. Lukáš chtěl vytvořit jakousi osnovu věroučné výuky, aby vychovatelé, pěstouni a rodiče byli dobře vzdělání v teologické soustavě a toto pak mohli předávat na dítky. Opět zdůrazňuje bratskou pospolitost, tedy že se všichni vzdělávají ode všech, a výchova počínaje již od útlého věku dětí až po dospělost. Lukáš si tedy plně

---

²⁸ MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 14.

²⁹ Tamtéž s. 16.

³⁰ PRAŽSKÝ, Lukáš. *Zprávy kněžské*. Křesťanská revue, 1978.

uvědomoval důležitost výchovy v rodině, ale také věděl, jak je důležité, aby bratři prohlubovali své znalosti a mohli se tak vyrovnávat s úrovní vzdělanosti v jiných zemích Evropy. K tomu bylo nutné posílat chlapce do zahraničí, aby získali patřičné znalosti na zahraničních univerzitách a tím dostali i patřičný rozhled. Bratr Lukáš nezastával jazykovou vzdělanost, a tuto neznalost jazyků vytákal bratřím i samotný Luther. Lukáš neskrýval svůj odbor k církevnímu a klášternímu vzdělání. "Vytkl mu kriticky jeho izolovanost od konkrétního života většiny lidí, jeho neúčast s bídou širokých vrstev"³¹ Důvodem také bylo, že Lukáš se hlásil odkazu tábořského bratrstva, které bylo také proti tomuto typu vzdělávání.

2.3 Jan Augusta

2.3.1 Život a působení v církvi

Jan Augusta se narodil roku 1500 v Praze, a pocházel ze zbožné rodiny. Četba především Husových spisů v něm projevila horlivý zájem o kázání, která se týkala nápravy církve. Po dlouhém hledání společnosti, která by splňovala jeho mravní představy, se dostal k Jednotě Bratrské, kde se ho ujal bratr Lukáš. Již roku 1531 byl vysvěcen na kněze a stal se správcem sboru v Benátkách u Mladé Boleslavi a poté i sboru v Litomyšli a ve stejném roce tedy 1532 se stal i biskupem. "Římským kněžím vadilo stejně jako kněžím utrakvistickým, že Augusta, vyučený kloboučník, bez univerzitního vzdělání a řádného svěcení, si osoboval právo veřejně vystupovat jako řádný kněz"³² Neměl univerzitní humanitní vzdělání. Byl však hluboce věřící křesťan, toužící po spasení, což byl i důvod přestupu z církve

---

³¹ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 75.

³² *Sborník-Slavnosti k 500. výročí narození Jana Augusty biskupa Jednoty bratrské*. Litomyšl, 10. září 2000, s. 4.

utrakvistické do Jednoty. Jeho práce jak kazatelská tak i pastýřská vrcholí v Litomyšli. Někdy je líčen jako velice ctižádostivý a panovačný. Sbor v Litomyšli byl zajímavý tím, že patřil k nejstarším v Jednotě a vedle sboru byla i škola a nemocnice. Dokonce se díky Augustovi dostala Litomyšl do povědomí Luthera, který poslal sboru i vřelý dopis. Toto období rozmachu však brzy skončilo, město a také sbor zasáhl požár a bratři přišli o cenné památky i budovy sloužící pro účely sboru. Do čela Jednoty se Augusta dostává na žádost Macha Sionského. Augusta byl ve spojení jak osobním tak i korespondenčním s mnoha významnými osobnosti reformace. Bucerovi, se kterým si korespondoval, vděčí za to, že se přes něho dostal až k Janu Kalvínovi. S Lutherem ho pojila myšlenka návratu církve k řádům biblickým a na mnohých věroučných věcech se shodovali. "Jednota se chtěla u Luthera učit, nikdy však nechtěla se zříci své samostatnosti."³³

2.3.2 Dílo

Jan Augusta napsal mnoho literárních prací od spisů polemických jako je například *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného* (1543) přes spisy věnované Jednotě až po duchovní písně. Jeho vrcholné dílo se nazývá "*Umění práce díla Páně služebného*"³⁴. "Je to první teorie církevní činnosti pro služebníky církevní v reformačních církvích vůbec."³⁵ Zvěstování slova Božího věnoval Augusta až do své smrti podivuhodnou energii přípravou sumářů k výkladům jím sestavené řady perikop v knize zvané "*Sumovník*".³⁶ Na knize pracoval ještě předtím, než byl uvězněn a dokonce i během věznění, to

---

³³ BÍLEK, Jakub. *Jan Augusta v letech samoty 1548-1564*. Praha: Jan Laichtner, 1942, s. 11.

³⁴ AUGUSTA, Jan. *Umění práce díla Páně služebného*. Praha: Královská česká společnost nauk. 1941.

³⁵ BÍLEK, Jakub. *Jan Augusta v letech samoty 1548-1564*. Praha: Jan Laichtner, 1942, s. 27.

³⁶ *Sborník-Slavnosti k 500. výročí narození Jana Augusty biskupa Jednoty bratrské*. Litomyšl, 10. září 2000, s. 9.

ale byla spolupráce s Jednotou obtížnější. Po návratu ze žaláře prosazoval její vydání. Blahoslav o knize napsal, že ji sice hodnotí velice pozitivně, nicméně jsou v ní věci, které nemůže přijmout. Augusta také skládal písně, především písně duchovní a věnuje se také vypracování registru písní: "Registrum písní Bratří obnovených ve víře apoštolské k zpívání přes celý rok při památkách každé milosti a pravý víry apoštolské 1. P. 1558."³⁷

2.3.3 Augustovo uvěznění a propuštění

I samotnému králi Ferdinandovi bylo jasné, že pokud má být Jednota ochromena, musí se zbavit předního člena Jednoty, Jana Augusty. Roku 1548 byl Jan Augusta lstí vyláčen z ústraní a zatčen spolu se svým přítelem a žákem Jakubem Bílkem, který je poté propuštěn z vězení dříve než Augusta. Augusta byl násilně přesvědčován, aby se zřekl Jednoty a obrátil se ke katolictví. Nakonec se Augusta hlásil k církvi podobojí (1560) což mělo za následek otřesy v Jednotě, na kterou tato zpráva působila velice drtivě i přesto, že Augusta své kroky vysvětluje v dopise. Verdikt synody v Přerově roku 1561 však byl neúprosný, Jednota se Augusty zříká. Na své propuštění ze žaláře si ještě musel Augusta počkat celé tři roky, kdy byl po dlouhých šestnácti letech propuštěn. Po propuštění se usmířil s bratřími a znovu se postavil do čela Jednoty. Během šestnáctiletého vězení měl možnost si uvědomit, jak velice je český protestantismus ohrožen, utrpení ve vězení ho nezlomilo. "Trpěl jako mučedník za druhé, bez výčitek, v následování Krista, přijímaje utrpení jako znamení věrnosti svému Pánu."³⁸ V roce 1572 vyčerpaný Jan Augusta umírá.

---

³⁷ SMOLÍK, Josef. *Jan Augusta na Křivoklátě*. Středočeský sborník historický 8, 1973, s. 172.

³⁸ *Sborník-Slavnosti k 500. výročí narození Jana Augusty biskupa Jednoty bratrské*. Litomyšl, 10. září 2000, s. 10.

2.3.4 Postoj ke vzdělávání

Jan Augusta nebyl tak dobře humanisticky vzdělán jako například jeho nástupce Jan Blahoslav.

A odpor k vyššímu vzdělání ho provázel celý život. Kladl důraz na rodinu a sborový život, podle něho se ve sboru má starat každý o každého. V rámci sboru každá sestra a každý bratr byli vychovateli. Podle Augustu bylo důležité vodit do sboru i malé děti, učit je modlitby a dětem starším vysvětlit i důvody křtu.

Jan Augusta kladl veliký důraz na rodinu a svátost manželství, oboje má veliký společenský účel. Cílem manželství je především plození dětí. A právě výchova v rodině je u něho na prvním místě. "Jako pedagog zdůrazňuje Augusta jen výchovu v rodině a ve sboru, škola je mu ještě jen pro bohatší jako příprava pro příští církevní pracovníky."³⁹ Nejmenší děti se učí mechanickou nápodobou od rodičů, starší jsou pak seznamováni s dějinami Jednoty a již navštěvují sbor. Augusta také zdůrazňuje tělesnou výchovu. "V nejútlejším věku se omezuje na správnou a pravidelnou životosprávu."⁴⁰ Starší děti jsou pak vedeny k práci, která je také prokládána hrou. Augusta je také proti tělesnému trestání. Rodiče mají s dětmi jednat úměrně vzhledem k jejich věku a probouzet v nich radost aktivitu zadáváním drobných pracovník úkolů. Augusta tedy zdůrazňuje především mravní výchova na úkor výchovy vědomostní.

---

³⁹ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 104.

⁴⁰ Tamtéž s. 105.

2.4 Jan Blahoslav

2.4.1 Život a působení v církvi

Jan Blahoslav se narodil roku 1523 v Přerově, pocházel z rodiny s dlouhou bratrskou tradicí. Navštěvoval školu v Přerově a poté školu ve Slezsku, kde se mu dostalo humanitního vzdělání a naučil se i dobře latinsky, studoval také v Basileji. Roku 1553 je vysvěcen na kněze a roku 1557 se stává biskupem Jednoty. Po uvěznění bratra Lukáše se dostává do vedení Jednoty. Je zastáncem křesťanského humanismu spojeného s živou vírou Jednoty Bratrské. Důležitou roli hraje u Blahoslava také rozum člověka, podle něho je úkolem každého křesťana používat rozum a schopnosti ke službě božích věcí, protože tyto schopnosti od Boha přijal. Účastnil se také misijních cest a také cest do Vídně aby pomohl vězněnému Janu Augustovi. Během cest se seznámil s Martinem Lutherem a Filipem Melanchtonem.

Velkou část svého života prožil v Ivančicích, kde je také pohřben. Jan Blahoslav umírá roku 1571.

2.4.2 Dílo

Blahoslav také uspořádal bratrský archiv, který měl nahradit ten původní, jež byl zničen požárem. Byl velmi literárně činný, chtěl sepsat celé dějiny Jednoty. Přeložil Nový zákon z řečtiny do češtiny, který se později stal součástí Bible Kralické. Mezi nejznámější díla patří "*Filipika proti misomusům*" jako obranu proti odpůrcům vyššího vzdělání a "*Gramatika česká*", původně učebnice pro bratrské vysoké školy. Blahoslav se také věnoval psaní náboženských písní, které najdeme například v "*Šamotulském kancionále*". Spisy související s činností Jednoty jsou například: "*Sepsání o rozdíle Jednoty bratrské od luteriánské*", z roku 1558 nebo "*O původu Jednoty a řádu v ní*", zachycují jak historii Jednoty

tak i vyjádření apologií vůči působení Jednoty. Ve svých dílech se také zaměřuje na mravnost a kázeň, například v díle "*Anvolimator to jest o rotě milované*".

2.4.3 Postoje ke vzdělání

Vedle otázek teologických je nutná i dostatečná vzdělanost členů Jednoty. Připravil pole působnosti pro myšlenky Komenského v oblasti vzdělanosti. Byl ovlivněn Filipem Melanchtonem, který byl podobně humanisticky vzdělaný. Podle Blahoslava je vedle otázek teologických také důležité, aby byli příslušníci Jednoty dostatečně vzděláváni. Těmito myšlenkami připravuje základ pro pedagogické snahy J. A. Komenského. Byl také ovlivněn Filipem Melanchtonem, protože oba měli podobnou úroveň vzdělání a tudíž si uvědomil, že je nezbytné toto požadovat i po ostatních bratřích. Blahoslav také navštívil univerzitu ve Wittenbergu.

"Blahoslavův boj o právo vyššího vzdělání mezi Bratřími byl zápasem o pokrokové zhodnocení odkazu Bratra Lukáše, jehož se hlasitě dovolávali v šedesátých letech 16. století odpůrci hlubšího a širšího vzdělání."⁴¹ Blahoslav se snaží zvýšit kulturní úroveň v Jednotě, důležitost výchovy spatřuje ve výchově kněží ale i v rámci laických kruhů bratrských. Právě pro nevyškolené budoucí kněží napsal pomůcku, spis *Vady kazatelů*. Do Jednoty vnesl potřebu humanistické vzdělanosti, která byla příkladným propojením mravnosti a vzdělání a kterou on sám zažil. Za svůj kulturní rozmach vděčí Jednota právě Blahoslavovi, který za ni velice bojoval. "Přesvědčen, že správné užité vzdělání pomáhá člověku v životě právě tak, jako je nevzdělanost brzdou a překážkou všeho pokroku, prosvětluje svůj bojový leták tu i onde nadšenou chválou vědy a vzdělanosti, vysokým hodnocením práce a pracovitě vytrvalosti,

---

⁴¹ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 147.

methodické postupnosti studijní od nejmladších let člověka, a na druhé straně rozhořčeně haní lenost, posmívá se strachu z vědeckého poznání skutečnosti a varuje před zhoubnými, hlavně mraními důsledky sebespokojené neškolenosti a neodbornosti."⁴² Důležitou složkou vzdělanosti v Jednotě byla i znalost bratrských písní. Do této oblasti by z Blahoslavova rozsáhlého díla patřila jeho *Muzika*⁴³. "Didaktický účel Blahoslavovy Muziky jakožto učebnice hudby a zpěvu, ano i základů básnictví, je zřejmý a nepochybný."⁴⁴ V Jednotě byl vždy důraz na rodný český jazyk. "A právě v tomto směru je Blahoslavova *Gramatika česká* jedním z vrcholných projevů bratrské péče o mateřský jazyk."⁴⁵

2.5 Jan Amos Komenský

2.5.1 Život a působení v církvi

Komenský⁴⁶ se narodil 28. března 1592 na jihovýchodní Moravě. Ohledně místa jeho narození jsou dodnes spory, ale berou se v úvahu tři místa: Uherský Brod, Nivnice a Komňa. Jeho dětství je spjato s Uherským Brodem, kde jeho rodina patřila významnému měšťanstvu a jeho otec Martin patřil k Jednotě Bratrské. Vě věku dvanácti let přišel o oba rodiče a přestěhoval se ke své tetě do Strážnice, kde na jeho výchovu měla stále vliv Jednota. Komenský byl od malička velice pilný a také velice nadaný žák, proto s nelibostí nesl nízkou úroveň školy ve Strážnici. Shodou historických událostí, kdy roku 1605 vpadla na Moravu vojska Štěpána Bočkaje, došlo ke

---

⁴² MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 149.

⁴³ Blahoslavovým dílem *Muzika* se z hlediska pedagogického zabýval J. Štraus. Srovnej ŠTRAUS, Jiří. *Blahoslavova "Muzika" a její pedagogický význam*. Přerov. 1979.

⁴⁴ Tamtéž s. 159.

⁴⁵ Tamtéž s. 174.

⁴⁶ PALOUŠ, Radim. *Komenského boží svět*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. 141 s. ISBN 80-04-25615-5.

zpuštošení města a vypálení místní školy. V roce 1608 se Komenský dostává do Přerova a stává se zde žákem místní bratrské školy, která je pod patronátem biskupa Jana Lanécia. Právě na této škole dostává Jan Komenský své druhé jméno Amos, což v latině znamená láskyplný. Je to bratrská tradice dávat mladíkům, jež jsou předurčení k duchovenské službě nová jména. Na škole v Přerově se mu dostává skvělého humanistického vzdělání, snad i proto, že biskup Lanécius inkliminoval ke kalvinismu a i v tomto duchu se snaží vzdělávat své žáky a s tím i související posílání mladíků na studium do zahraničí. „Když se Jan konečně dostal na latinskou školu slušné úrovně, doháněl zřejmě s velkou dychtivostí, co v dosavadním vzdělání ne vlastní vinou zameškal“.⁴⁷ Za podpory Karla st. ze Žerotína je Komenskému umožněno studium v zahraničí, vliv na něho měl i Tomáš Dubinus, který se z podobných studií vrátil velmi nadšen. Roku 1611 Komenský odchází do Herbornu, na akademii, kde působí duch kalvinismu. Poté se vypraví do Německa, aby jeden semestr pobyl na univerzitě v Heidelbergu. Během studia na těchto univerzitách je ovlivněn několika muži, Piskátorem, učitelem biblické teologie, který Komenskému pomůže pochopit reformační přístup k Písmu a také jak pracovat se starozákonnými spisy. Od Piskátora také Komenský přebírá nauku o tisícileté říši neboli chýliasmus, kterému se pak sám věnuje. Důležitý je také vliv Alsteda, který přizve Komenského aby s ním pracoval na rozsáhlém díle, první soubornou, obecnou encyklopedii. David Pareus ho ovlivní myšlenkou nutnosti míru ve světě. Komenský byl velice věřící člověk a zastával myšlenku důsledného biblismu, tedy, že vše je porovnáváno s Písmem, a vše co by s Písmem nekorespondovalo, musí stranou. Roku 1614 se vrací do Přerova, s myšlenkou, že chce být učitelem. O dva roky později je vysvěcen na knaže a odchází do Fulneku, kde se stává správcem místní školy a seznámí se zde

---

⁴⁷ ŘÍČAN, Rudolf. *Jan Amos Komenský, muž víry, lásky a naděje*. Praha: Kalich, 1971, s. 9.

se svou manželkou Magdalenou Vizovskou. Po porážce stavovského povstání (1621) začíná období skrývání, protože Komenský nechce ani nemůže ze svého přesvědčení přestoupit na víru katolickou. Roku 1622 vlivem morové rány umírá jeho manželka a děti. Komenský odchází do Brandýsu nad Orlicí. Následuje temné období a bratři se musí rozdělit, část bratří se uchýlí na území Uher a část včetně Komenského do Polska. Komenský roku 1628 odchází do Lešna, kde se stal biskupem a zástupcem rektora na gymnáziu. Zájem o jeho osobu se stupňoval a byl pozván do mnoha zemí, do Anglie aby vystoupil před anglickým parlamentem se svým učením o pansofii, do Švédska aby zde učinil reformu tamního školství a navrhl učebnice, a do uherského Sárospataku opět kvůli reformně školství. Uzavřením vestfálského míru (1648) již bylo jasné, že návrat do vlasti nebude možný. Kvůli spolupráci se Švédy musel prchnout z Polska a uchýlit se do Amsterdamu, kde strávil posledních čtrnáct let svého života a kde také 15. listopadu roku 1670 zemřel.

2.5.2 Dílo

Komenský byl velmi literárně činný, jeho spisy vždy reagovaly na určité období jeho života. Obecně můžeme říci, že se jedná o díla pedagogická, teologická, filosofická ale můžeme najít i písňovou tvorbu. Díla jsou napsaná německy, latinsky a česky. Ovlivněn Alstedem začal psát Poklad jazyka českého, což měl být velký slovník, a dále encyklopedii Divadlo veškerenstva věcí. Tato díla nedokončil. Ovšem ve spise *Theatrum universitatis rerum* (Divadlo světa) můžeme Alstedův vliv pozorovat, také, spis je o důležitosti vzdělání, Komenský v něm vyzývá ke vzdělanosti, i přesto, že je spis psán latinsky, nabádá v něm, aby lidé pěstovali mateřský jazyk, a aby se zaměřili na vnímání přírody. Pro Komenského mělo vnímání stvořeného světa velký význam, chce mít radost ze světa,

objevovat jej, v tomto se trochu rozchází s učením Jednoty. Troufne si i napsat dílo životopisné a to o Karlu starším ze Žerotína jako poděkování za jeho podporu v rámci vzdělávání a zahraničních cest. Pod vlivem historických událostí, které mají na Jednoty neblahý dopad a pod tíhou své osobní rodinné tragédie píše spisy "útěšné". Mezi tyto spisy patří *Truchlivý*⁴⁸, *Hlubina bezpečnosti*⁴⁹ a *Labyrint světa a ráj srdce*⁵⁰. Spisy, kde můžeme vidět vliv Jednoty, jsou to *Listové do nebe*⁵¹ a *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*⁵². Nejvýznamnější filosofické dílo se jmenuje *De rerum humanarum emendatione consultatio catholica* (Obecná porada o nápravě věcí lidských) a v díle *Via lucis* (Cesta světla) se zabývá pansofií (vševědou). Samostatný oddíl by pak mohly tvořit spisy pedagogické, jako je *Informatorium školy mateřské*⁵³ kde najdeme rady matkám k výchově dětí před školou, *Dvéře jazyků odevřené* pojednávající o důležitosti jazyků a jak se jim učit a s tím související jazyková učebnice *Orbis pictus* (Svět v obrazech)⁵⁴ a konečně *Velká didaktika*, kterou později přepracoval do latinské podoby *Didactica magna*.⁵⁵

---

⁴⁸ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Truchlivý, to jest smutné a tesklivé člověka křesťana nad vlastní a církve bídami naříkání*. Praha: Česká reformace. 1918.

⁴⁹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Hlubina bezpečnosti*. Praha. 1878.

⁵⁰ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. Vyd. v tomto provedení 1. Praha:Práh, 2013, 267 s. ISBN 978-80-7252-425-9.

⁵¹ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Listové do nebe*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav v Novém Jičíně. 1970.

⁵² KOMENSKÝ, Jan Amos. *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*. Vydání naše první. Brno: Českobratrské knihkupectví. 1945.

⁵³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1972.

⁵⁴ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1972.

⁵⁵ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Jana Amosa Komenského Didaktika velká*. Vyd. 3. Brno: Komenium. 1948.

2.5.3 Postoje ke vzdělávání⁵⁶

Víra hraje u Komenského důležitou roli a zasahuje i do jeho pedagogických myšlenek a snah. Člověk je stvořen k obrazu božímu, z toho pramení, že všichni jsme si rovni, bez rozdílu sociálního a ekonomického postavení, pohlaví, barvy pleti. Všichni tedy mají i stejné právo na vzdělávání. Každý má také právo na výchovu, výchova by měla být duchovní záležitostí, aby se člověk dostal z klamu do světa božího. Výchova by měla probíhat po celou dobu života, aby člověk dosáhl lidství, proto i Komenský označuje školu za "dílnu lidství". Ve svých myšlenkách se rozchází např. s Johnem Lockem, který naopak zastával stanovisko, že výchova a vzdělání je určeno pouze pro chlapce šlechtického původu, nebo s Johannem Heinrichem Pestalozzím, který prosazoval výchovu v rodině, výchova matkou, kdežto Komenský kladl důraz na školu jako vzdělávací instituci. „Svět, příroda je první školou pravé moudrosti lidské; tu potom doplňují škola Písma svatého a škola lidského nitra-svědění“.⁵⁷

Komenský rozděluje lidský život na období:

- 1) dětinství, od narození do 6 let, zde převažuje výchova matky, ale opět se na ni účastní i jiní příslušníci sboru nebo rodiny, v rámci tohoto období se lidský jedinec učí rozumět mateřské řeči, dobrým mravům, učí se básničky a písně.
- 2) pácholectví, od 6 do 12 let, výchova probíhá ve škole obecné, učí se číst a psát v rodném jazyce, počty, základy mravní výchovy, náboženství, počty, múzika.

---

⁵⁶ Srovnej KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktické spisy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1951. 387 s. Výbornou reflexi podává pedagogického díla komenioložka Dagmar Čapková. Z jejího rozsáhlého díla vybíráme: ČAPKOVÁ, Dagmar. *Některé základní principy pedagogické myšlení J. A. Komenského*. Praha: Academia, 1977.

⁵⁷ PALOÚŠ, Radim. *Komenského boží svět*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 49.

3) mládenectví, od 12 do 18 let, ve škole latinské, zde již jsou klasické jazyky, znalost Písma, sedmero svobodných umění (kvadrivium a trivium)

4) jinošství, od 18 do 24 let, vzdělávání na akademii, výuka cizích jazyků. Pak by měl člověk cestovat a celý život své vzdělání prohlubovat. Vzdělání musí být podle Komenského univerzální a musí zahrnovat vzdělávání ve znalostech, mravní výchovu a výchovu vedoucí ke zbožnosti. Komenský měl sám špatné zkušenosti s výukou ve škole, kde byl nucen psát dlouhé diktáty a nazpaměť se učit věci, kterým nerozuměl. Proto odsuzuje memorování ale naopak je zastáncem pedagogického realismu, kde se uplatňuje metoda názornosti a reálnosti věcí. Práce ve škole musí být radostná a musí v ní být zásada přiměřenosti, tedy být přiměřena věku dítěte a jeho schopnostem. Právě metodu "škola hrou" (schola ludus) uplatňuje v jazykové učebnici Orbis Pictus. Homo ludens, tedy hrající si člověk tak vyvíjí své schopnosti skrze hru, tedy přirozeně, ne mechanicky. V díle také najdeme metodu systematickosti a soustavnosti, tedy že učivo je žákovi předkládáno v logické návaznosti a tvoří celek, učivo na sebe navazuje a je zde i propojení mezi předměty. V Orbisu se jedná konkrétně o členění kapitol, kdy na neživou přírodu navazuje svět rostlinstva, živočišstva a nakonec svět člověka. Po popisu člověka následují činnosti nejprve ty, které člověku poskytují obživu, ošacení a potom složitější činnosti (umění, věda, školství, technika, ale i ekonomika). V učebnici je také zmínky o náboženství, mimo jiné i o islámu a židovství. V Orbis Pictus ale i v další učebnici Brána Jazyků otevřená, chce žákům pomoci snadnější osvojení latinského jazyka, za pomoci četných ilustrací, ale posilovat i výchovu mravní, probudit v dětech touhu objevovat stvořený svět, využívat své myšlení a nabyté zkušenosti k dalšímu vývoji. Důležité je objevovat své schopnosti a pak je vyvíjet. Člověk tedy sám svobodně objevuje svět a tím posiluje i vlastní myšlení.

Člověk přirozeně vnímá smysly, hmatem, sluchem a je potřeba i toto zakomponovat do výuky. Důležitá je také metoda trvalosti, tedy neustálého opakování, metoda aktivity, kdy žák není jen pasivním posluchačem vykládané látky, ale učivo si sám zkouší i v praxi a k tomu využívá své nabyté zkušenosti.

3. Výchova a vzdělávací proces před Komenským

Výchova a vzdělanost měla ve sboru Jednoty od samého začátku velký a tradiční význam. "Výchovný byl sám podnět vzniku Jednoty, která se ustavila, aby bratr byl strážným svého bratra, aby se výchova všech dala prostřednictvím všech."⁵⁸ Už Lukáš Pražský si uvědomoval, že je potřeba více vzdělávat členy jednoty a objevuje se u něho myšlenka posílat mladé hochy na studium do zahraničních škol. Své ideje však nedotáhl do konce, a když do čela Jednoty nastoupil velice dobře humanisticky vzdělaný Jan Blahoslav, potřeba vzdělanosti se více upevnila. Tuto výchovnou činnost završuje Jan Amos Komenský. "Výchovné myšlení a jednání Českých bratří bylo funkční jejich životního obecnství."⁵⁹ Výchovný proces probíhal v celé obci, učily se děti od rodičů, čeledínů od hospodářů, mladší od starších, laikové od kněží. Velký význam od samého počátku Jednoty měla kázeň a řád. Kázeň se týkala všech a opět ji měli vykonávat všichni nade všemi. "Jednota trvale vychovávala své členy k pohotovému mravnímu rozhodování, posilujíc jejich ochotu a vůli odstraňovat chyby a nedostatky a překonávat vše, co narušovalo vpravdě bratrské vztahy mezi lidmi."⁶⁰ Výchovnost se projevovala napomenutím ať už od správce, sboru, kněze, Jednoty Starších. Ale fyzické trestání v řádu nebylo běžné. Výchovným cílem kázně bylo umožnit každému členu Jednoty růst v podstatných věcech křesťanských, to jest víry, lásky a naděje. Mimo tato slovní sdělení byly běžné dekrety, zprávy a směrnice. Výchova se zkrátka týkala opravdu všech a probíhala vzájemně. Soudci byli strážci řádu a kázně.

---

⁵⁸ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 11.

⁵⁹ Tamtéž s. 9.

⁶⁰ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 17.

Výchova probíhající v rodině měla svou tradici, ale nebyla úplně ponechávána na rodičích, na různých radách se dohodla pravidla, která určovala povinnosti rodičů i dětí. "Význam bratrské rodinné výchovy byl o to větší, že Jednota nedůvěřovala školám utrkvistickým a katolickým."⁶¹

Ve společenství Jednoty fungovalo trojí členění, schválené roku 1616 na žeravickém synodu. Ti co se teprve učili počátkům katechismu a základům křesťanského náboženství se říkalo "počáteční". Prospívající byli ti, kteří již byli začátkům náboženství vyučeni a přijati v pastýřskou péči. A dokonalými se nazývali již zmocněnci ve věcech Božích. Jinde je toto trojí členství také děleno na "tři místa bratrského lidu" tedy "nejnižší", "vyšší" a "nejvyšší".

---

⁶¹ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 20.

4. Proces výchovy a vzdělávání

Výchova začíná již křtem, a podílí se na ni všichni, rodiče, bratři i sestry. Výchova probíhala důsledným způsobem, velkou roli zde hrála kázeň. Zmínky o procesu výchovu jsou ukotveny v Dekretech Jednoty, které obsahují různé zprávy o výchově, například zprávu hospodáře dětem. Důležitá byla především střídmost ve výchově, nedoporučovalo se děti nijak rozmazlovat. Rodiče se o dítě starali, dávali mu svou lásku a od dítěte se očekávalo, že se jim odvděčí láskou svou. „Navzájem mají děti milovat rodiče "láskou odměnnou", ctít je a poslouchat".⁶² K dítěti se vázala vyživovací povinnost, povinnost šacení. Děti také mají mít prostor ke hrám či spíše účelně vyplněný volný čas. Upřednostněn byl přirozený přístup k dětem, tedy, že kázní lze předejít výchovným problémům a pak ani tělesné tresty nejsou potřeba. Jednota byla obecně proti tělesnému trestání dětí. Svět dětí opravdu tvořili lidé z řádu, protože venkovní svět jim zůstal tak trochu zatajen, nedoporučovalo se, aby se děti a mládež setkávaly s dětmi z jiných konfesí. Tato izolace již neplatila pro mladé hochy, kteří měli možnost studia v zahraničí na významných univerzitách. Výchova byla opravdu praktická, měla připravit schopné jedince, kteří se budou orientovat v životě a najdou si živobytí.

---

⁶² ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 90.

5. Typy vzdělávacích institucí

"Význam bratrské rodinné výchovy byl o to větší, že Jednota nedůvěřovala školám utrakvistickým a katolickým."⁶³ Další důvod byl i hospodářský a Jan Augusta pohlížel na tuto myšlenku návštěvování škol skepticky. Ovšem nutnost čtení a psaní byla velice naléhavá a tak se začali při bratrských sborech zřizovat provizorní školy, ovšem ve větší míře se tyto školy rozvíjely až od poloviny století 16. Výchova nebyla zaměřena na individualitu dítěte, byla oceňována především práce rukou, tedy především schopnost uživení se. Můžeme se setkat i se zřizováním "mateřských škol" kde by bratři měli své svěřence od útlého věku. Specifickým druhem výchovy, byla výchova budoucích kněží. Byla potřeba mladé hochy náležitě na budoucí povolání připravit, a jako nejlepší způsob bylo vzdělání přímo v domácnosti správce. Ten byl povinen o mladé hochy pečovat a rozvíjet jejich nadání pro budoucí práci. Už před rokem 1500 existovali v Jednotě domy při některých sborech, kde se shromažďovali učedníci, aby se zamezilo špatnému zacházení s hochy, ve smyslu jejich využívání na veškerou práci, Jednota tyto domy měla pod kontrolou a prováděla i namátkové kontroly.

5.1.1 Bratrské domy

Úplný obraz vyučovacího a výchovného procesu v bratrských domech máme až z poloviny 16. století. Nejprve se děti učili písmenka, čtení psaní v mateřštině a pokračovalo se pak výchovou katechetickou. Když chlapec dospěl v mládence a osvědčil se, byl správcem představen a pokud byl přijat, tak nastala vlastní bohoslovná příprava na pastýřskou službu. V bratrských domech byli tedy chlapci, kteří se měli stát duchovními. Taková výchova se pak zaměřovala na studium Písma, jeho opakování, opisování, shrnování kázání. "Z Nového zákona

---

⁶³ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 20.

si měl osvojit jmenovitě epištoly pastorální, seznámit se s písňovým pokladem bratrským a naučit se zpěvu, hlavně intonaci a začínání písní."⁶⁴ Poté se mohl obeznámit s bratrským vyznáním víry a četbou bratrské literatury i se spisy evropských reformátorů. Odpolední výuka byla zaměřena na fyzickou práci, každý budoucí kněz se musel vyučit určitému řemeslu, například tkalcovství, knihvazačství apod. Otázka vyššího vzdělávání byla stále v řešení. Od 16. století nacházíme více a více bratrských škol a i mládenci více touží po studiu v zahraničí, tomuto rozvoji dopomohla i evropská reformace a období humanismu. Do roku 1500 prameny dokládají pět bratrských škol, do roku 1520 dalších nových pět škol, a do roku 1550 k nim přibylo nových deset škol. Hlavním vyučovacím předmětem byl bratrský katechismus, vyučovacím jazykem byl jazyk národní. Každý bratrský dům, měl také svou školu.⁶⁵

5.2.2 Bratrské školy v Čechách

První bratrská škola v Čechách, o které máme zprávu, vznikla ještě před koncem 15. století, v Brandýse nad Orlicí, díky obětavosti Jana Klenovského a učitele M. Havla ze Žatce. Od začátku se v ní vzdělávali i žáci z laického prostředí. Nejvýznamnější škola však byla v Mladé Boleslavi, kde se ujal název "Karmel" a kde byla výuka zaměřena na praktickou a teoretickou stránku budoucího bratrského duchovenstva. Probíhala zde i výuka latiny. V období České konfese se ve škole vyučovalo i němčině. Přední bratrský sbor byl Litomyšli, kde vyučoval Vavřinec Krasonický, Jan Černý, Adam Šturm i Matěj Červenka. Při této škole a bratrském domě byl i archiv Jednoty, o který přišli při požáru města r. 1546. Dalšími místy byl Rychnov nad Kněžnou, Horaždovice, Lanškroun,

---

⁶⁴ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 22.

⁶⁵ WINTER, Zikmund. *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901, s. 63.

Tuchoměřice, Soběslav. Do Prahy se bratří dostali se svým školstvím nejpozději. Roku 1612 získali Nazaretskou kolej při Betlémské kapli, která se stala bratrským sborem. Tato škola neměla však plnou samostatnost, byla podřízena univerzitě, a po dobytí Prahy přešla do rukou jezuitů (roku 1620).

5.3.3 Bratrské školy na Moravě

Nezvýznamnější byla škola ivančická, spolu se školou přerovskou patří k nejstarším školám, které Bratří zřídili na Moravě. Základy školy ivančické jsou známy již z roku 1498, ale až Jan Blahoslav svým příchodem do Ivančic roku 1558 školu zdokonalil ve smyslu humanistickém. Opět zde byli vyučováni primárně bratrští mládenci, ale škola měla věhlas i pro hochy ze šlechtické a světské oblasti. Škola se stala i školou partikulární a mohlo se uvažovat o přidání dvou vyšších ročníků. Škola byla typickým příkladem bratrského základu vzájemné kolektivní výchovy, a nevylučovala ani dívky. Bratrský dům v Přerově zahrnoval i školu mateřskou. Škola v Přerově byla sponzorována rodem Žerotínů, Karel st. z Žerotína hodlal přeměnit bratrskou školu na školu vysokou. Přerovským správcem byl Zachariáš Ariston a později Jan Lanécius a od roku 1608 herbornský odchovanec Tomáš Dubín. Škola měla dvě oddělení, v nižším byla poskytována základní výuka, naopak vyšší oddělení zahrnovalo i výuku latiny a bylo nutné pro další studium v zahraničí. Do roku 1611 zde studoval Jan Amos Komenský, aby se posléze v letech 1614–1618 stal i jejím rektorem. Právě Karel Žerotínský chtěl z Přerova udělat jakousi vysokou školu, zušlechtit ji a dostat na vyšší úroveň. Dalšími školami v moravské lokalitě byly školy v Třebíči, Prostějově, Uherském Hradišti, Bystřici. Ve Strážnici měla Jednota jazykovou školu, vyučovala se zde latina a němčina. Opět byla pod patronátem pánů z Žerotína a v letech 1604–1605

ji navštěvoval J. A. Komenský, spolužákem mu byl Mikuláš Drábík.

Bratrské školy byly také zřizovány v Polsku, Prusích a na Slovensku, především zde působily bratří, kteří z Čech odešli do vyhnanství. Z těchto míst si dovoluji zmínit polské Lešno, kde opět působil J. A. Komenský.

Mezi bratřími se objevují i nadšenci pro studium lékařství, dějepisectví, přírodovědných oborů. Jednota zdůrazňovala vlastenectví tedy českou národní kulturu, ale nazamítala možnost studia v zahraničí ale ani ho nijak nepropagovala. Studium bylo hospodářsky náročně a mládenci z nižších vrstev si ho mohli dovolit jen ve velice vyjimečných případech. Pokud našli dobrodince, který byl ochoten jejich studium financovat.

5.4.4 Vzdělávání na zahraničních univerzitách

Studium v zahraničí bylo umožněno pouze mužským členům sboru, původně bylo studium určeno pro chlapce z bohatých rodin, ale za podpory mecenášů, bylo umožněno i chlapcům ze sboru. Myšlenku vzdělávání v zahraničí nacházíme už u bratra Lukáše, který se snažil při svých cestách vyhledat univerzity, které by odpovídaly vizím Jednoty, co se týče přísného řádu a kázně. Z tohoto důvodu se upustilo od univerzit lutherských a chlapci byli posíláni na univerzity kalvínské. Mezi nejznámější univerzity patřily německý Wittenberg, Herborn a Heidelberg. Univerzita ve Wittenbegru byla založena roku 1502, jednalo se o středisko německého protestanství. Wittenberg má spojitost s Martinem Lutherem, který zde roku 1517 uveřejnil svých 95 tezí. Na univerzitě působil Filip Melanchton, a studoval tu Jan Blahoslav. Postupně se tato univerzita v očích bratří přestala jevit jako vhodná pro studium mladých chlapců a do popředí se dostává především Herborn, popřípadě Heidelberg.

Herborn jako univerzita fungovala od roku 1584, Jan IV. rozhodl, že je potřeba vysoké školy s příkladem univerzity ve Štrasburgu. Od roku 1596 jsou zde zapsaní studenti z Čech a Moravy. V roce 1611 zde byl zapsán i Jan Amos Komenský. Škola měla 2 stupně, nižší, kde se vyučovala rétorika, arytmetika, logika, a vyšší s výukou zeměpisu, psychologie, tělesné výchovy. Působil zde Piscator nebo Jan Jindřich Alstedt.

Roku 1385 získal Heidelberg od papeže Urbana VI. privilegium k založení univerzity. Založil ji kurfiřt Ruprecht I. v roce 1386. Vznikl zde Heidelbergský katechismus. Působil zde David Pareus, Kašpar Oleviánus nebo Zachariáš Ursinus. Jan Amos Komenský zde strávil jeden semestr.

6. Vzdělávání žen a dívek

V určitých směrech nebyla Jednota ke vzdělání žen až tak úplně otevřená, například ženy nikdy neměly možnost studia v zahraničí, jejich místem byl sbor, kde měly být k nápomoci především dětem. Nelze ale říci, že by ženy měly v Jednotě zanedbatelné postavení. Existovaly bratrské školy pro dívky, kde vyučovaly bratrské vdovy. Výuka byla zaměřena elementárně, tedy psaní, čtení, počty, domácí práce. Četba byla důležitá především proto, aby ženy měly znalost Písma, a v případě krizových situací byly i ony samy schopné bránit víru. Významnější postavení získávají ženy za Jana Amose Komenského a v období renesance, se ženy dostávají do popředí vůbec. Komenského snady jak zlepšit postavení žen v oblasti vzdělávání kritizoval Johann Valentin André, který ale nakonec uznává, že i pro ženu je důležité vzdělání. Komenský překračuje patriarchální model a vyzdvihuje postavení ženy. K velké úctě se u něho také těší ženy těhotné.

Počátky nacházíme již v opravném hnutí čtrnáctého a patnáctého století, a také u Jana Husa, právě zde se tvoří základa pro lepší postavení ženy a v souvislosti i s tím požadavek na její vzdělannost. "Na rozdíl od ženy husitské měly ženy bratrské mlčeti na shromážděních."⁶⁶ Žena jako součást Jednoty je brána především jako matka, hospodyně, manželka. Obecně je v Jednotě kladen důraz na rodinnou soudržnost, na manželství. Cílem manželství je plazení dětí a vzájemné respektování se. Ženy to v patriarchálním uspořádání společnosti neměly jednoduché. Jan Rokycana říká: "Manželství má býti dobrovolné, rodiče však často chybují, nutíce dívku k sňatku"⁶⁷ Je ale pravdou, že ženy měly ve sboru Jednoty své místo, měly ke sboru své povinnosti, museli dodržovat zákon kristův, být poslušné a vše vykonávat se svorností. Ženy vychovávaly mimo svých vlastních dětí i

---

⁶⁶ CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Anna. *Žena v Jednotě Bratrské*. Praha: Kalich, 1942, s. 202.

⁶⁷ Tamtéž s. 27.

čeládku, a tak se žena bere především jako hospodyně a matka dětí, v rámci těchto statusů je ale velice vážená. "Mateřství v duchu biblickém ženu vykupovalo a posvěcovalo."⁶⁸ Samozřejmě, že v tomto směru musela být vážená, udržovala rodinnou soudržnost a starala se o rodinu, rodina je pro Jednotu základ, a také se starala a dítě a z mnohých vyrostli velcí členové Jednoty. Tudíž opravdu nezle nějak zlehčovat její postavení.

Z druhého pohledu a jak i již bylo napsáno, na vzdělávání žen nebyly kladeny takové nároky. "Muž se vychovává pro dvůr a život veřejný, žena pro rodinu a společnost"⁶⁹ Z toho plyne, že i vzdělávání žen bylo koncipováno jako elementární, výchova měla směřovat k věcem užitečným pro domácnost, jako úklid, šetrně vaření, péče o hospodářství, ale naučit se i třeba zacházení s nástroji potřebnými pro chod hospodářství. Kdybychom tento model vzdělávání žen shrnuly v kostce, tak se dá říci, že ženy byly vzdělávány v oblasti čtení, psaní, zpěvu, slušného chování. Nebylo jim však umožněno v rámci zahraničních cest navštěvovat zahraniční univerzity. Žena v této době vystupuje především jako matka. "Matce náležel úkol prvního vzdělání dětí"⁷⁰. Výchova a vzdělání v rodinném prostředí neměla nijak vybočovat z již nastoleného modelu řádu a kázně, který protínal celou Jednotu. Výchova to měla být především střídá. "Dětem se nemá pochlebovat"⁷¹ Matka tedy dítě plně milovala láskou mateřskou, ale nesměla zapomínat i na potřebnou kázeň, díky které se dá předcházet jiným problémům. "Význačná účast ženy v Jednotě bratrské vyplývá též z dějinného poměru ženy k námoženství vůbec"⁷² Bratři využívali ženských služeb také v chudinství a ženy také pomáhaly například při svatbách. Právě na základě takové poslušnosti

---

⁶⁸ CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Anna. *Žena v Jednotě Bratrské*. Praha: Kalich, 1942, s. 201.

⁶⁹ Tamtéž s. 61.

⁷⁰ Tamtéž s. 156.

⁷¹ Tamtéž s. 140.

⁷² Tamtéž s. 43.

byly ženy odměněny tím, že byly nazývány sestramy a dcerami božími. Velké úctě se také těšily ženy ovdovělé, které jak již bylo napsáno, byly natolik zkušené, že mohly vyučovat v bratrských školách pro dívky. "Svět vdovský je vzácnější nad stav panenský i manželský, neboť má zkušenosti obou."⁷³ V jistých otázkách můžeme vidět revoluční přístup k ženě ze strany Jednoty Bratrské, obecně je ale pravdou, že až renesance a reformace povznesly postavení ženy po stránce lidské, z hlediska důstojnosti a respektování.

---

⁷³ CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Anna. *Žena v Jednotě Bratrské*. Praha: Kalich, 1942, s. 174.

7. Výchova budoucích kněží

Kněžský úřad je pokládán za ústřední úřad v církvi. Kněží vykonávají jak kazatelskou službu, tak i učitelskou činnost v celém sboru. "Jsou nástupci apoštolů v získávání duší a ve vzdělávání církve"⁷⁴

Existují i spisy a agendy o vzdělávání kněží jako například "Agenda k ordinování kněží, jáhnů a biskupů" od bratra Lukáše nebo spis "O učených" od B.Krasnického. Kněz má být diskrétní, pokorný, má varovat před lakomstvím, má být trpělivý a stálý. Mezi hlavní povinnosti patřilo kázání ale i vedení informací o sboru, které v případě potřeby předložil ke kontrole. "Chudoba se od kněze neočekává, má-li rodinu"⁷⁵. Pokud je ale svobodný tak se předpokládá skrovnost, v případě že je majetný tak se předpokládá odkázání majetku sboru. Je také doloženo, že jeho majetek nesměl přesahovat určitou výši, v pramenech se mluví o 200 tolarech. Stát knězem se tedy mohl stát i ženatý muž, ovšem zpravidla se kněžími stávali svobodní muži, které si Jednota vychovávala k duchovenské činnosti od chlapeckých let. Na výchově budoucích kněží se podílel kněz, který mladé chlapce pojal za své učedníky, vzdělával je ve znalosti Písma a postupně učil bohoslužebné úkony. Později se učedníci stávali podjáhný a jáhný. Výchova budoucích kněží probíhala v bratrském domě, kde chlapci pomáhali s chodem hospodářství, učili se i řemeslům. Byli tedy vedeni i k tělesné práci jako doplněk pro činnost duchovní, byla udržována jejich kázeň a rukodělná práce také přispívaly k jejich uživení se a výdělek z této činnosti pokrýval jejich potřeby. V bratrských domech tedy panovala přísná kázeň a řád, čas byl účelně rozložen mezi modlitební chvíle, učení a rukodělné práce. Sám kněz měl především konat duchovenskou povinnost, ale také se často věnoval např. plátenictví, tisku a vázání knih, naopak se kněží nemohli věnovat lékařství a

---

⁷⁴ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 327.

⁷⁵ Tamtéž s. 87.

obchodu. "Jáhen nebo učedník měl stále kněze provázet na jeho cestách po diaspoře, aby mu byl svědkem zachovalosti."⁷⁶ Pokud ale některý z hochů neměl dostatečné nadání, aby se stal jáhnem nebo knězem, mohl v bratrském domě zůstat a podílet se na jeho chodu, např. rukodělnou prací. Ale, kdo byl zvláště nadaný, tak byli posíláni do zahraničí. Když se z učedníka stal jáhen, tak se mohl podílet na pastorači, připravoval kázání, účastnil se porad a vyučoval na bratrské škole. Ordinance kněžská se brala jako vzácná služba a její udílení se bralo velice vážně. "Ve smyslu původního požadavku Jednoty byl kandidát zkoušen nejen ve svých vědomostech a v obeznámenosti s praktickými úkoly, ale zejména velmi vážně od seniora dotazován, zda je vnitřně hotov ke kněžskému úřadu a zda k němu přináší dobré svědomí."⁷⁷

Další důležitou otázkou byl kněžský celibát. "Po desítky let vedli Bratří rozpravu o celibátě svých kněží."⁷⁸ V českých zemích byl celibát samozřejmý ale v zahraničním protestantismu se na něj pohlíželo s rozpaky. Avšak svobodný kněz byl i mnoha důvodů vhodnější, nemohl by se tolik podílet na výchově budoucích kněží, sám se bude muset starat o děti vlastní a také svobodný kněz by neměl takové náklady na ubytování. Ale to, že měl kněz rodinu, mělo i své výhody, jednak celá rodina vystupovala jako duchovenská složka sboru, ostatní si vážili celé rodiny, dále pak také kněz mohl některého ze svých synů, předurčit k duchovenské službě, a tím vznikaly kněžské rody. "O zestárlého kněze bylo postaráno v bratrském domě potřebným pohodlím."⁷⁹ A jeho povinností bylo i sepsání kšaftu.

---

⁷⁶ ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957, s. 87.

⁷⁷ Tamtéž s. 331.

⁷⁸ Tamtéž s. 333.

⁷⁹ Tamtéž s. 330.

8. Bratrské učebnice

Základní bratrskou učebnicí je katechismus, který obsahuje úvod do studia bohosloví, formou otázek a věroučných výpovědí. Obsahoval věroučné výklady o Desateru, apoštolském vyznání víry, modlitby Páně, i etické výklady pro křesťany různého stavu a věku. Své místo měl jak v bratrských rodinách, tak i ve školách a jiných částech sboru. Pro nejmenší děti sloužil i jako slabikář nebo čítanka, na vyšších stupních škol zas latinské podoby katechismu sloužily jako učebnice latiny, to samé platí i o jeho řecké podobě. Katechismus se také měnil, ale jen proto, aby se přizpůsobil úpravám bratrských konfesí. "Český *"Katechismus menší"* vydali Bratři 1564 (nedochován) a před koncem století 16. ještě velký katechismus se stručnější jeho Summou".⁸⁰ V průběhu sedmnáctého století vyšel katechismus česky a latinsky (oboje 1615), německy (1618) a pak zásluhou Komenského v původním znění v polském Lešně (1633) a v Amsterdamu (1661). Velké katechismy byly kromě mládeže určeny i pro ostatní členy sboru, nebo i pro jeho budoucí členy, kteří chtěli vstoupit do řad bratří a sester Jednoty. Z katechismu pro nejmenší uvádíme příklad z veršovaných mravouk od Jiřího Srejce a Adama Šturma. Jiří Strejc Zábřežský vyzývá mládež k dodržování řádu a kázně, nikoliv k neúčelnému vyplnění volného času nebo nemravným žertům. Mládež má pilně navštěvovat školu, chodit do ní včas, mít v úctě bratrské pedagogy, nevyrušovat při vyučování. Po opuštění školy se mládež nemá nikde toulat, naopak jít co nejrychleji domů, kde má být čas opět účelně vyplněn ať už přípravou na další vyučování nebo podílením se na domácích a hospodářských pracích. Strejcovo dílo doplňuje Adam Šturm z Hranic svými veršovanými mravoukami, které jsou určeny pannám a děvečkám. Šturmovy rady dívkám se omezují na oblast výchovy v domácnosti. Dívky mají mít v úctě své rodiče, mají doma

---

⁸⁰ MOLNÁR, Amedeo. *Česko-bratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, s. 232.

poklízeti, učit se šetrně vařiti, pečovat o hospodářská zvířata. Starat se o čistotu příbytku ale i svého zevnějšku, nelíčit se a nenosit vyzývavé šaty. "K dobrým vlastnostem od ní požadovaných, patřila pravdomluvnost a ochota přiznat se k vině a snést i kázeň, málo řečí a málo smíchu".⁸¹ Význam bratrských učebnic a příruček spatřujeme i v díle J. Blahoslava a J. A. Komenského. U Blahoslava se jedná především o *Muziku, Gramatiku českou a Vady kazatelů*. U Komenského jistě stojí za zmínku *Informatorium školy mateřské*⁸² nebo *Orbis pictus*⁸³.

---

⁸¹ MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956, ss. 246.

⁸² KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1972.

⁸³ KOMENSKÝ, Jan Amos. *Orbis sensualium pictus: Svět v obrazech : přetisk prvního vydání z roku 1658*. V Praze: Levné knihy KMa, 2001, 323 s. ISBN 80-7309-050-3.

9. Závěr

Pokusila jsem se nastínit obraz výchovy a vzdělanosti v Jednotě Bratrské. Zdůraznit hlavní principy výchovy, jakým směrem se pak takto vzdělání jedinci ubírali, jaké měli možnosti, jak dokázali obstát v době české reformace. Také bylo nutné představit a charakterizovat sbor Jednoty Bratrské v kontextu teologickém a v kontextu historickém.

Téma výchovy a vzdělanosti je aktuální a důležité v každé době. V průběhu staletí se měnily hodnoty, požadavky a cíle vzdělanosti, avšak právě z původního odkazu Jednoty Bratrské by se v tomto směru měl zachovat příklad až do dnes. Humanistické vzdělání rozvíjí člověka po duševní stránce, pomáhá mu mít vyrovnanější jednání. Je krásné, když je někdo schopen, přečíst si latinské nebo řecké autory v klasickém jazyce.

Je také obdivuhodné udržení řádu a kázně na bratrských školách nebo bratrských domech. K tomuto tématu se budu stále ráda vracet, a čerpat z něho i do budoucna pedagogické, morální teologické podněty.

10. Seznam použité literatury:

1. BÍLEK, Jakub. *Jan Augusta v letech samoty 1548-1564*. Uspořádal František Bednář. Vydal Jan Laichter v Praze 1942.
2. BLAHOSLAV, Jan. *Gramatika česká*. Brno: Masarykova univerzita. 1991.
3. BLAHOSLAV, Jan. *Pochodeň zažžená*. Praha: Laichter, 1949.
4. BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: Myslitel a reformátor*. Praha: Vyšehrad. 1952, ISBN 80-7021-654-9.
5. CÍSAŘOVÁ-KOLÁŘOVÁ, Anna. *Žena v Jednotě Bratrské*. Praha: Kalich, 1942.
6. ČAPKOVÁ, Dagmar. *Některé základní principy pedagogické myšlení J. A. Komenského*. Praha: Academia, 1977.
7. KNOZ, Tomáš. *Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa*. Praha: Vyšehrad. 2008. ISBN 978-80-7021-956-0.
8. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Jana Amosa Komenského Didaktika velká*. Vyd. 3. Brno: Komenium. 1948.
9. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Didaktické spisy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1951. 387 s.
10. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Hlubina bezpečnosti*. Praha. 1878.
11. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Informatorium školy mateřské*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 1972.
12. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*. Vydání naše první. Brno: Českobratrské knihkupectví. 1945.
13. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Labyrint světa a ráj srdce*. Vyd. v tomto provedení 1. Praha: Práh, 2013, 267 s. ISBN 978-80-7252-425-9.
14. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Listové do nebe*. Nový Jičín: Vlastivědný ústav v Novém Jičíně. 1970.

15. KOMENSKÝ, Jan Amos. *Truchlivý, to jest smutné a tesklivé člověka křesťana nad vlasti a církve bídami naříkání*. Praha: Česká reformace. 1918.
16. MOLNÁR, Amedeo. *Boleslavští bratři*. Praha: Komenského evangelická fakulta bohoslovecká. 1952.
17. MOLNÁR, Amedeo. *Bratr Lukáš Bohoslovec Jednoty*. Praha: Husova československá evangelická fakulta bohoslovecká, 1948.
18. MOLNÁR, Amedeo. *Českobratrská výchova před Komenským*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1956.
19. PALOUSH, Radim. *Komenského boží svět*, Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992.
20. PRAŽSKÝ, Lukáš. *Zprávy kněžské*. Křesťanská revue e. 1978.
21. REJCHRTOVÁ, Noemi. *Václav Budovec z Budova*. 1. vyd. Praha Melantrich 1984.
22. ŘÍČAN, Rudolf. *Dějiny Jednoty bratrské*. Praha: Kalich, 1957.
23. ŘÍČAN, Rudolf. *Jan Amos Komenský, muž víry, lásky a naděje*. Praha: Kalich, 1971.
24. *Sborník-Slavnosti k 500. výročí narození Jana Augusty biskupa Jednoty bratrské*. Litomyšl, 10. září 2000.
25. SMOLÍK, Josef. *Jan Augusta na Křivoklátě*. Středočeský sborník historický 8, 1973.
26. ŠTRAUS, Jiří. *Blahoslavova "Muzika" a její pedagogický význam*. Přerov. 1979.
27. WINTER, Zikmund. *Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. A XVI. Století*. Praha: Nákladem České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1901.

11. SUMMARY

Education is important in every society. Education had very big importance for the Unity of Brethren. Position of the Unity of Brethren was very difficult during the Czech Reformation. But members of the Unity of Brethren fought for their thoughts and ideas. The Unity of Brethren left important legacy for next society.